

KIERUNEK EWOLUCJI SKŁADNI REPORTAŻOWEJ.
BADANIE PORÓWNAWCZE XX- I XXI-WIECZNYCH
POLSKICH REPORTAŻY KSIĄŻKOWYCH.
WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI

Katarzyna Ostrowska

 orcid.org/0000-0001-9638-0308

Instytut Literaturoznawstwa i Językoznawstwa
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ABSTRACT

The Direction of Reportage Syntax' Evolution. A Comparative Study of 20th and 21st Century Polish Book Reportages. Introduction to the Issues

This article aims to investigate the direction of the evolution of reportage syntax and the main syntactic tendencies on the basis of Polish book reports from the 20th and 21st centuries. The material base for the reportages created in the 20th century consists of documentary texts such as: "Dymy nad Birkenau" by Szmaglewska, "Krata" by Gojawiczyńska, "Na nieludzkiej ziemi" by Czapski, "Inny świat" by Herling-Grudziński, "Raport o stanie wojennym" and "Karnawał i post" by Nowakowski, "Kadencja" by Szczepański. On the other hand, the corpus of the newest Polish book reportages from the 21st century includes: "Oko świata. Od Konstantynopola do Stambułu" by Cegielski, "Zabójca z miasta moreli. Reportaże z Turcji" by Szabłowski, "Czwarty pożar Teheranu" by Kęskrawiec, "Krasnojarsk zero" by Jastrzębski and Morawiecki, "Abchazja" by Górecki, "Dom nad rzeką Loes" by Janiszewski, "Dryland" by Piskała, "Wielki przypływ" by Mikołajewski, "Ziarno i krew. Podróż śladami bliskowschodnich chrześcijan" by Rosiak, "Dybuk. Opowieść o nieważności świata" by Kopczyński and Sajewicz. The comparability of the research results was ensured thanks to the application of the postulates of the quantitative and qualitative methodology. The article uses the representative method (200 statements from each text were selected), the traditional syntax analysis method (based on the achievements of Jodłowski), the quantitative method and the comparative method (analysing the frequency of single and complex statements). The analysis of the research material allowed for the presentation of syntactic tendencies, such as: the tendency to complicate syntactic structures, an increase in syntactic intellectualisation, weaker emotionalisation, verbal character of the syntax and a tendency towards explication.

Keywords: book reportage, 20th-century reportage, 21st-century reportage, the evolution of syntax

Wprowadzenie, cel, metodologia

Badania dotyczące języka współczesnego polskiego reportażu książkowego wciąż nie zostały wystarczająco opisane i zinterpretowane zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym. Dotychczasowe dywagacje językoznawców dotyczące stylistyczno-składniowych wyróżników polskiego reportażu są znikome i obejmują artykuł „Właściwości stylistyczno-składniowe wiadomości prasowych, komentarza i reportażu” Marii Kniaginowej (1970, s. 27–40), a także kilka pozycji monograficznych, tj.: „Język wiadomości prasowych” (1966) oraz „Wyrazy i zdania reportażu” Marii Kniaginowej i Walerego Pisarka (1969), „Język i styl polskiego reportażu (na materiale z lat 1945–1975)” Jadwigi Litwin (1989), „Kształtowanie się gatunku reportażu podróżniczego w perspektywie stylistycznej i pragmatycznej” Artura Rejtera (2000), „Przeobrażenia składni jako wyznacznik tendencji nowatorskich w prozie artystycznej drugiej połowy XX wieku” Danuty Ostaszewskiej (2005)¹.

W niniejszym artykule traktuje się *reportaż* jako gatunek wypowiedzi, stanowiący – w świetle genologii lingwistycznej – swoisty wzorzec gatunkowy obejmujący: strukturę (model kompozycyjny), pragmatykę (relacje nadawczo-odbiorcze), tematykę (dobór treści dotyczący współczesnych problemów na świecie) oraz stylistykę (językowe ukształtowanie łączące w sobie cechy stylów funkcjonalnych: artystycznego, publicystycznego i naukowego). Zawężono badania nad gatunkiem reportażu do języka wydania (język polski) oraz formy monograficznej (książkowej), a tym samym nie analizowano warstwy językowej reportażu obcojęzycznych oraz publicystycznych, publikowanych w prasie. Podstawowym celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie kierunku ewolucji składni reportażowej oraz przedstawienie wybranych tendencji syntaktycznych na podstawie określonych XX- i XXI-wiecznych reportażu książkowych.

Badanie porównawcze składni reportażowej wymaga doboru odpowiedniego materiału. Do reportażu XX-wiecznych składających się na badany korpus tekstów zaliczono utwory jednolite pod względem tematycznym, odnoszące się do sytuacji polityczno-wojennej w Polsce, tj.: „Dymy nad Birkenau” (Szmaglewska 1945), „Krata” (Gojawczyńska 1945), „Na nieludzkiej ziemi” (Czapski 1949), „Inny świat” (Herling-Grudziński 1953), „Raport o stanie wojennym” (Nowakowski 1982), „Kadencja” (Szczepeński 1986), „Karnawał i post” (Nowakowski 1998). Dane statystyczne dotyczące wypowiedzi składniowych z wymienionych reportażu wyekscerpowano

1 Niewątpliwie szerszą perspektywę dotyczącą składni współczesnego polskiego reportażu książkowego ukazują artykuły naukowe Katarzyny Ostrowskiej, m.in. „«Dybuk. Opowieść o nieważności świata» Krzysztofa Kopiczyńskiego i Anny Sajewicz jako reportaż naukowy” (2019, s. 159–171), „Individual Features in the Contemporary Polish Reportage: A Syntactic and Stylistic Study on the Basis of «Zabójca z miasta moreli: reportaże z Turcji» by Witold Szablowski” (2020a, s. 31–47), „Radical Communication Style of Contemporary Polish Reportage (on the Basis of «Abchazja» by Wojciech Górecki)” (2020b, s. 18–34).

z monografii Danuty Ostaszewskiej (2006), która wskazała przeobrażenia składni tekstów XX-wiecznych².

Do korpusu XXI-wiecznych reportaży książkowych zaliczono natomiast teksty wyróżnione Nagrodą im. Beaty Pawlak, poruszające społeczno-polityczną tematykę odległych krajów, tj.: „Oko świata. Od Konstantynopola do Stambułu” (Cegielski 2009), „Zabójca z miasta moreli. Reportaże z Turcji” (Szabłowski 2010), „Czwarty pożar Teheranu” (Kęskrawiec 2010), „Krasnojarsk zero” (Jastrzębski, Morawiecki 2012), „Abchazja” (Górecki 2013), „Dom nad rzeką Loes” (Janiszewski 2014), „Dryland” (Piskała 2014), „Wielki przypływ” (Mikołajewski 2015), „Ziarno i krew. Podróż śladami bliskowschodnich chrześcijan” (Rosiak 2015), „Dybuk. Opowieść o nieważności świata” (Kopczyński, Sajewicz 2017).

Należy zatem nadmienić, że dobór materiału badawczego w tym artykule jest różny pod względem tematycznym: przywołane XX-wieczne reportaże dotyczą przede wszystkim tematyki wojenno-politycznej w kontekście wydarzeń mających miejsce w Polsce, prezentują typ dokumentarnej powieści powojennej oraz przedstawiają rzeczywistość polską po wprowadzeniu stanu wojennego. XXI-wieczne teksty reportażowe poruszają zaś problematykę społeczno-polityczno-religijną krajów niezwiązanych z Polską, przybliżają kulturę odległych, a nawet egzotycznych państw. Nie oznacza to, że w XX wieku nie było reportaży podróżniczych dotyczących innych kultur. Jednak w badaniach ewolucji składni, w celu zapewnienia porównywalności wyników badań języka wybranych XX- i XXI-wiecznych reportaży, najważniejsze są takie czynniki, jak: forma publikacji (monograficzna, książkowa), język wydania (polski), a także zastosowana, jednolita, ilościowo-jakościowa metodologia. Badane reportaże zostały zatem celowo dobrane w taki sposób, aby uwzględnić powyższe trzy komponenty, a jednocześnie przedstawiać szeroki zakres tematyczny badanych tekstów.

W tym artykule posłużono się czteroetapową ilościowo-jakościową metodologią obejmującą: (1) metodę reprezentacyjną³, w wyniku której przebadano po 200 wypowiedzi z każdego XXI-wiecznego tekstu reportażowego (por. Ruskowski 1997, s. 24; Rybka 2002, s. 18; Ostaszewska 2005, s. 84), uzyskując tym samym liczbę 2000 zbadanych wypowiedzi reportażowych; (2) metodę tradycyjnej analizy

2 Za wyborem tej monografii przemawia brak innych badań ukazujących frekwencję określonych konstrukcji syntaktycznych XX-wiecznego reportażu książkowego. Pomimo tego, że częściowe wyniki badań dotyczące XX-wiecznej składni reportażowej przedstawiono w monografii „Język wiadomości prasowych” (1966), wyników tych obserwacji nie uwzględniono w niniejszym szkicu. Wspomniana praca skupia się na reportażach publicystycznych „opublikowanych w roku 1964 w wylosowanych numerach *Trybuny Ludu*, *Życia Warszawy*, *Expressu Wieczornego*, *Życia Literackiego*, *Kultury*, *Przekroju*, *Świata*, *Panoramy* i *Dookoła Świata*” (Kniaginowa, Pisarek 1966, s. 18), centrum zainteresowań tego artykułu stanowi zaś składnia reportażu książkowego.

3 Szerzej o metodzie reprezentacyjnej pisze Marek Ruskowski (2004, s. 63) w monografii „Statystyka w badaniach stylistyczno-składniowych”.

składniowej⁴, bazującą na osiągnięciach Stanisława Jodłowskiego (1976), obejmującą podział na wypowiedzenia pojedyncze (werbalne – zdania rozwinięte i nierozwinięte, a także niewerbalne – równoważniki zdań, zawiadomienia, wykrzyknienia) oraz złożone (parataksę, hipotaksę, wypowiedzenia hipotaktyczno-parataktyczne, konstrukcje złożone zestawione, wewnętrznie nawiązane); (3) metodę kwantytatywną, wykorzystującą w głównej mierze średnią arytmetyczną, umożliwiającą przedstawienie danych statystycznych; (4) metodę porównawczą, służącą analizie frekwencji konstrukcji pojedynczych oraz złożonych w obrębie XX-wiecznych reportaży (na podstawie wyników badań Danuty Ostaszewskiej) oraz XXI-wiecznych reportaży książkowych⁵. Wyniki badań umożliwiają przedstawienie ważnych tendencji charakteryzujących ewolucję składni reportażowej w przestrzeni diachronicznej.

Składnia XX-wiecznych polskich reportaży książkowych

Dwudziestowieczne polskie reportaże książkowe, oprócz częstej tematyki podróży, przedstawiały ważne doświadczenia wojenne, łagrowe, obozowe, odwilży politycznej 1956 roku oraz wprowadzenia stanu wojennego 1981 roku, charakteryzowały się narracją afikcjonalną, zbliżeniem narracji fabularnej do formy dokumentu, rezygnacją z zabiegów beletrystycznych, wiernością wobec faktów mających odzwierciedlać rzeczywistość, a także protokołarnością, faktograficznością stylu. Zdaniem Danuty Ostaszewskiej (2005, s. 18):

interferencja cech znamionujących różne odmiany i gatunki objawia się współlistnieniem w tekście stylu kronikarskiego, przezroczystego z jego wyznacznikami, jak oszczędność, lapidarność, lakoniczność, i stylu kunsztownego, właściwego odmianie artystycznej – z odpowiadającymi jej środkami obrazowania.

Na podstawie tabeli 1 można zauważyć ważne syntaktyczne wyróżniki XX-wiecznych reportaży książkowych. W perspektywie statystycznej należą do nich przewaga wypowiedzeń pojedynczych nad złożonymi (ok. 52–48%), przewaga wypowiedzeń

4 Pomimo tego, że składnia tradycyjna bywa krytykowana, jej stosowanie posiada wiele zalet. W przypadku niniejszego artykułu zapewnia ona tło porównawcze dla nowych opisów, umożliwia zbadanie ewolucji i częstości występowania określonych konstrukcji składniowych w tekstach w perspektywie diachronicznej. Podobnego zdania jest Zygmunt Zagórski, który podkreśla, że istotnym elementem w badaniach stylistyczno-składniowych jest „dążenie od osiągnięcia maksymalnej porównywalności uzyskiwanych przez językoznawców wyników badań składniowo-stylistycznych” (Zagórski 1994, s. 31). Zdaniem Zenobii Jaroszak (2003, s. 13) „stosowanie tej koncepcji ma tradycję w badaniach stylistyczno-składniowych. Wyniki tych badań służą często jako kontekst porównawczy dla nowych opisów. Trudno więc w interpretacji zjawisk składniowo-stylistycznych zerwać z klasycznym ujęciem”.

5 Porównanie badań XX- i XXI-wiecznej składni reportażowej jest możliwe dzięki zastosowaniu tej samej ilościowo-jakościowej metodologii w monografii Danuty Ostaszewskiej (2005) oraz badaniach własnych, zaprezentowanych w tym artykule.

werbalnych nad niewerbalnymi (ok. 44% – 8%), frekwencja zdań rozwiniętych – ok. 39%, zdań nierozwiniętych – ok. 5%, równoważników zdań – ok. 6%, zawiadomień – ok. 1%, a także wykrzyknień – mniej niż 0,5%.

Tabela 1. Procentowa frekwencja wypowiedzi pojedynczych i złożonych w XX-wiecznym polskim reportażu książkowym⁶

XX-wieczny reportaż	Wyp. werbalne		Wyp. niewerbalne			Wyp. poj. ogółem	Wyp. zł. ogółem
	zd. rozw.	zd. nierozw.	rów. zdań	zawiad.	wykrzyk.		
„Na nieludzkiej ziemi”	19,0%	0,0%	4,0%	0,0%	0,0%	23,0%	77,0%
„Inny świat”	29,5%	5,0%	4,5%	3,5%	1,0%	43,5%	56,5%
„Krata”	34,0%	8,0%	2,0%	0,0%	0,0%	44,0%	56,0%
„Dymy nad Birkenau”	38,0%	4,5%	2,5%	1,5%	1,5%	48,0%	52,0%
„Kadencja”	42,0%	5,0%	3,0%	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%
„Karnawał i post”	56,5%	6,0%	12,5%	1,0%	0,0%	76,0%	24,0%
„Raport o stanie wojennym”	54,0%	8,0%	16,0%	0,0%	0,0%	78,0%	22,0%
ŚREDNIA	39,0%	5,2%	6,4%	0,9%	0,4%	51,8%	48,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Ostaszewska 2005, s. 94–96.

Pierwszą ważną językową tendencją XX-wiecznego reportażu książkowego jest skłonność do uproszeń struktur składniowych, o czym świadczy przewaga wypowiedzi pojedynczych nad złożonymi (ok. 52% – 48%). Najmniej struktur pojedynczych notuje się w tekście „Na nieludzkiej ziemi” (zaledwie 23%), najwięcej zaś w literaturze dokumentarnej Marka Nowakowskiego: „Karnawał i post” (76%) i „Raport o stanie wojennym” (78%).

Struktury pojedyncze pełnią różnorodne funkcje w tekście reportażowym, z reguły jednak służą lakonicznemu wprowadzeniu w kontekst, podsumowaniu uprzednio wyrażonej treści lub dynamizacji wypowiedzi. Zdania pojedyncze rozwinięte często kształtują warstwę syntaktyczną narracji poprzez zapowiadanie treści określonego fragmentu, pełniąc jednocześnie bazotwórczo-deskryptywną funkcję stylistyczną, np.:

W ciszy uśpionego baraku brzmi nieprzerwanie kaskadą wielogłosową kaszel.
Czasem ktoś krzyczy przez sen wymawiając w przerażeniu niemieckie słowa,
których boi się w ciągu dnia. (Szmaglewska 1945, s. 5)

W celi 37. znalazłem się również przez przypadek. W czasie segregowania etapu
okazało się, że nie ma mojego nazwiska na liście. Strażnik podrapał się bezradnie

⁶ Tabela została uporządkowana od najmniejszej do największej procentowej ekstensji wypowiedzi pojedynczych, które stanowią przewagę w XX-wiecznym stylu reportażowym.

w głowę, sprawdził uważnie wszystkich na literę G, zapytał jeszcze raz o „imia i otczestwo” i wzruszył ramionami. (Herling-Grudziński 1953, s. 15)

Długie, ostre jak sztylety sople lodu zwisały z okapu Kamienicy. Wartownik odsunął się trochę od ściany domu, niebezpiecznie najeżonej u góry. Nieliczni przechodnie omijali żołnierza z daleka. Odprowadzał ich czujnym spojrzeniem. (Nowakowski 1982, s. 7)

Zdania nierozwinięte, podobnie jak zawiadomienia i równoważniki zdań, niejednokrotnie ograniczają się do krótkiego przedstawienia sytuacji na początku fragmentu, konkludowania jej lub dynamizacji tekstu, np.:

Zapadła ciemność. Mróz tężał. To przedmieście opustoszało przedwcześnie. Tylko stamtąd, gdzie fortocnym masywem czerniała huta, dochodził nieustający chrzęst. (Nowakowski 1982, s. 7)

Po południu poszedł do domu. Zataczał się. (Nowakowski 1982, s. 87)

Fłaszczkę w palcach zaczął obracać. I wzdychał. (Nowakowski 1982, s. 87)

Drugim wyróżnikiem XX-wiecznego reportażu książkowego jest słaba intelektualizacja składni, która wiąże się z mniejszą frekwencją struktur złożonych parataktycznych, hipotaktycznych, hipotaktyczno-parataktycznych (48%) w odniesieniu do struktur pojedynczych. Zdaniem Stanisława Mikołajczaka (1990, s. 142) intelektualizacja składni:

zaczęła się nasilać wraz ze wzrostem rangi nauki w życiu społecznym [...]. Poszerzają się sfery poznawcze ludzi, nasila się pozazawodowe, czysto intelektualne (hobbystyczne) zainteresowanie różnymi aspektami otaczającej rzeczywistości materialnej i duchowej – rodzi to potrzebę coraz pełniejszego poznawania świata [...]. To powoduje wzrost rangi funkcjonalnego stylu naukowego (zwłaszcza popularyzacyjnego i popularnonaukowego), tą drogą dochodzi do szybkiego upowszechniania wzorów tego stylu.

Intelektualizacja płaszczyzny syntaktycznej wzrasta od skomplikowanych zdań rozwiniętych, przez zdania złożone parataktyczne łączne, rozłączne, przeciwstawne, wynikowe, aż po struktury hipotaktyczne i hipotaktyczno-parataktyczne. Występowaniem powyżej 50% wypowiedzeń złożonych charakteryzują się takie reportaże dokumentarne, jak: „Dymy nad Birkenau” (52%), „Krata” (56%), „Inny świat” (56,5%), „Na nieludzkiej ziemi” (77%). Najmniejszą intelektualizację wskazuje się zaś w tekstach Nowakowskiego, w których frekwencja struktur złożonych jest najmniejsza i wynosi 22% w „Raportcie o stanie wojennym” oraz 24% w „Karnawale i poście”.

Konstrukcje złożone często służą eksplikacji (wyjaśnianiu skomplikowanych wątków), deskrypcji (opisaniu określonej sytuacji lub osoby), sprawozdaniu wydarzeń, a także ich interpretacji, np.:

Gwiazdy zaczynają blednąć, ale zorza nie zjawia się jeszcze na wschodzie. Policzywszy ludzi przed swoim blokiem sztubowe zaczynają wyprowadzać gorączkujące lub osłabione czerwonką chore i umieszczać je na stołeczkach lub na ziemi. I wreszcie wynoszą konające, żeby ułożyć je przed blokiem dla policzenia. Bezwładnie wyciągnięte na mokrej ziemi postacie ludzkie, przyrzucone taplającymi się w błocie kocami, przykuwają wzrok zdrowych, które przybyły do obozu niedawno. (Szmaglewska 1945, s. 8)

W czasie obiadu poznałem wysokiego, przystojnego mężczyznę, który przyglądał mi się uważnie, jedząc z namysłem i jakąś wyszukaną elegancją gestów porcję kaszy. Jego duże, zamysłone oczy osadzone były w kościstej i pobrużdżonej twarzy, a szczęki wykonywały po każdym kęsie powolny ruch, jakby rozgryzały jakiś wyjątkowy przysmak. Odezwał się do mnie pierwszy po polsku, skandując prawie drewnianym i trochę uroczystym językiem, którego nie używał pewnie od lat, swoją krótką opowieść. (Herling-Grudziński 1953, s. 17)

Na piwo chodziłem, gry liczbowe obstawiałem i wypełniałem kupony. Rozmyślać zacząłem, żeby znaleźć sobie coś na pół etatu. Zgłosiłem się do dzielnicowej partii i swoją gotowość wyraziłem. Zapisali moje dane personalne i kazali czekać. Czekałem i czekałem [...]. (Nowakowski 1982, s. 31)

W powyższym fragmencie reportażu Seweryny Szmaglewskiej należy dostrzec posługiwanie się strukturami parataktycznymi łącznymi, przeciwstawnymi, hipotaktycznymi okolicznikowymi oraz hipotaktyczno-parataktycznymi. W powieści Herlinga-Grudzińskiego również dominują konstrukcje hipotaktyczno-parataktyczne, co wiąże się ze skomplikowaniem określonych struktur. Zarówno we fragmencie „Dymów nad Birkenau”, jak i „Innego świata” narrator zdaje relację z minionych wydarzeń, wyjaśnia je oraz interpretuje, używając struktur złożonych. Nieco inne zabarwienie mają teksty reportażowe Marka Nowakowskiego, w których to sprawozdawczość przeważa nad eksplikacją czy interpretacją faktów, a reporter przedstawia zdarzenia w chronologicznym ciągu bez dodatkowych opisów. Dla badań XX-wiecznej składni reportażowej to właśnie te struktury pojedyncze, wpływające na sprawozdawczość, raportowanie, przedstawianie faktów, a tym samym zmniejszające wskaźnik intelektualizacji tekstu mają kluczowe znaczenie.

Trzecim językowym wykładnikiem XX-wiecznego reportażu książkowego jest widoczna emocjonalizacja (por. Okopień-Sławińska 1988, s. 113; Rybka 2004, s. 189–199). Mimo że wykrzyknienia notuje się w powieściach reportażowych stosunkowo rzadko – dla XX-wiecznych reportaży średnia frekwencja wynosi zaledwie 0,4% (nieco większą frekwencję notuje się w „Dymach nad Birkenau” – 1,5%, oraz „Innym świecie” – 1%), to stanowią one wyraźny, powtarzający się wyróżnik składni reportażowej. Na kształt syntaktyczny emocjonalizacji wpływa frekwencja wypowiedzeń wykrzyknieniowych, a także elementy językowe:

- eksklamacji, np. „Jaka szkoda!” (Szmaglewska 1945, s. 42), „Nie!” (Szmaglewska 1945, s. 165), „Niestety!” (Herling-Grudziński 1953, s. 69);

- pytań retorycznych, np. „Czyżby taką przyszłość zobaczył oczyma wyobraźni kierownik biura?” (Nowakowski 1982, s. 19), „Czyżby to był wyjątkowy tępak?” (Nowakowski 1982, s. 42), „Czy to ten, który szedł za mną?” (Nowakowski 1982, s. 59);
- niedopowiedzeń, np.: „Senny wyraz i krótki oddech świadczą o wysokiej temperaturze...” (Szmaglewska 1945, s. 21), „Ktoś pisze o tym, że jest ten sam dom, ta sama ulica, ta sama podłoga w pokoju...” (Szmaglewska 1945, s. 33), „Kto wie, kto wie...” (Herling-Grudziński 1953, s. 74)⁷.

Czwartą cechą powojennego reportażu książkowego jest realizacja werbalnego charakteru składni, czyli struktur syntaktycznych, których „ośrodkiem jest czasownik w formie finitywnej lub niefinitywnej” (Karolak 1999, s. 229). Wykorzystywanie czasowników wpływa na relacjonowanie oraz skupianie uwagi czytelnika na przebiegu zdarzeń, tj.:

Przybył komisarz, czy jak go nazwać, i ogłosił decyzję o zawieszeniu naszego związku. Sam nazwał się kuratorem. [...] Palił Carmeny. Zaczął łączyć z kierownikiem naszego biura po pokojach. (Nowakowski 1982, s. 18)

Z generałem armii zetknął się raz osobiście. Podczas zimowych manewrów przed laty. Wizytował jego pułk. Stali przed oddziałami. On przechodził wzdłuż czoła. Twardy człowiek. Wypełnił pijaństwo wśród oficerów. (Nowakowski 1982, s. 44)

Wskoczyłem do autobusu pośpiesznego. Dopiero przy placu miał przystanek. Tam wysiadłem. Postanowiłem przejść się i pod kinem złapać autobus lub tramwaj i dojechać na miejsce. Rozejrzałem się. Przed wszystkim za siebie. Parę osób podążało w tym samym kierunku. (Nowakowski 1982, s. 59)

Powyższe orzeczenia tworzą grupy semantyczne mowy, czynności i ruchu. Podkreślają one komunikowanie się (*nazwać, ogłosił, nazwał*), wykonywane czynności (*palił, zetknął się, wizytował, stali, wypełnił, miał, rozejrzałem się, postanowiłem przejść się, złapać*), a także przemieszczanie się (*przybył, zaczął łączyć, przechodził, wskoczyłem, wysiadłem, dojechać, podążało*).

7 Emocjonalizacja XX-wiecznego reportażu przejawia się także w słownictwie. Jak zauważa Katarzyna Ostrowska (2020c, s. 122–123): „w *Raporcie ze stanu wojennego* słownictwo nacechowane ekspresywnie można podzielić na grupę czasownikową i rzeczownikową. W pierwszej z nich dostrzegamy leksykalne wykładniki: 1) mówienia i komunikowania się: *gadać, wycedzać* oraz 2) wykonywanych czynności: *tluc, walić, żerować, wyzionąć ducha, rozbisurmanić się*. Natomiast w drugiej słownictwo odnoszące się do: 1) przedmiotów: *pały, maczugi, drągi* oraz 2) ludzi i ich a) cech osobowościowych: *męty, gnidy, głupol, uparciuch, kapusie, wężyciel, mięczak, tępak, wicherzyciel*, b) wyglądu zewnętrznego: *wyrostkowie, skrzypek-garbus, chucherko, czupiradło, topielica, zezol*, c) wieku: *gówniarz, smarkacz*, c) wykonywanej profesji: *majsterklepka, służbista, cywil, taksiarze, studenciak, uczniak*”.

Ostatnim elementem charakterystycznym w kształtowaniu składni reportażowej XX wieku jest tendencja do eksplikacji za pomocą wypowiedzeń złożonych zestawionych z parentezą, definiowanych przez Zenona Klemensiewicza (1982, s. 474) jako te, które zestawiają: „dwa lub kilka wypowiedzeń w jedno dwuczłonowe, skończone, na podstawie jakiegoś zbliżenia treści zawartych w tych członach, w którym jednak nie można wykryć gramatycznie wskazanego stosunku logicznej współrzędności lub podrzędności”. Za pomocą parentezy reporter przedstawia nawiasowe, poboczne uwagi, a dodatkowo objaśnia nieznanne terminy, okoliczności, wydarzenia, np.:

Dopiero później przekonałem się, że „biezprizorni” tworzą obok „urków” (przestępców pospolitych) najgroźniejszą mafię półlegalną w Rosji, która zorganizowana jest na wzór łóż masońskich. (Herling-Grudziński 1953, s. 9)

Opowiedział mi, dłubiąc w radiodbiorniku i nie patrząc w moim kierunku, że odsiadują tu karę pełnoprawni obywatele Związku Sowieckiego o wyrokach nie przekraczających osiemnastu miesięcy, zasądzeni na kary więzienia za takie przestępstwa, jak „miełkaja krążą” (drobna kradzież), „proguł” (spóźnienie do pracy), „chuligaństwo” i uchybienia przeciwko dyscyplinie fabrycznej. (Herling-Grudziński 1953, s. 14)

Jeżeli nawet wszystkie one po niezliczonych wysiłkach oczyszczą koce i odzież i doprowadzą swoje legowisko do stanu względnej czystości, cały ich trud idzie na marne w chwili, gdy na blok przychodzi „Zugang” (nowo przybyły do obozu więzień albo grupa więźniów) z innego baraku. (Szmaglewska 1945, s. 7)

W powyższych wypowiedzeniach widać definiowanie przez narratora terminologii, takiej jak: *urkowie*, *miełkaja krążą*, *proguł*, *Zugang*. Tego typu wypowiedzenia pełnią zatem stylistyczną funkcję eksplikacji, wyjaśniają nieznanne elementy językowe, a także fakty mogące utrudniać odbiór tekstu reportażowego.

W tym momencie należy zauważyć, że składnia XX-wiecznego reportażu książkowego charakteryzuje się następującymi cechami syntaktycznymi:

- skłonnością do upraszczania struktur składniowych, przejawiającą się przewagą wypowiedzeń pojedynczych nad złożonymi (ok. 52% – 48%), służącą wprowadzeniu w kontekst, podsumowaniu treści lub jej dynamizacji;
- słabą intelektualizacją składni, uwypuklaniem wypowiedzeń pojedynczych i sprawozdawczej funkcji stylistycznej;
- widoczną emocjonalizacją w postaci wypowiedzeń wykrzyknieniowych (średnia frekwencja 0,4%), eksklamacji, pytań retorycznych, niedopowiedzeń;
- realizacją werbalnego charakteru składni poprzez wykorzystywanie orzeczeń z grupy semantycznej mowy, czynności, ruchu, skupiających uwagę czytelnika na przebiegu wydarzeń;
- posługiwaniem się wypowiedzeniami złożonymi zestawionymi parentetycznymi z nawiasowymi uwagami reportera.

Składnia XXI-wiecznych polskich reportaży książkowych

XXI-wieczne polskie reportaże książkowe charakteryzują się podejmowaniem nieco innej tematyki niż XX-wieczne teksty. Nie dotyczą one już trudnych doświadczeń powojennych czy stanu wojennego, prezentowanych z bliskiej perspektywy Polaka zaangażowanego w działania. Odnoszą się natomiast do problemów odległych, często niezwiązanych bezpośrednio z Polską; podejmują problematykę religijną (chasydów, chrześcijan, muzułmanów), polityczną (konfliktów w Somalii, na Kaukazie, w Iranie), społeczną (uchodźstwa, ubóstwa, przemocy).

Na podstawie tabeli 2 można zauważyć, że polskie XXI-wieczne reportaże książkowe charakteryzują się przewagą wypowiedzi złożonych nad pojedynczymi (ok. 57% – 43%), przewagą wypowiedzi werbalnych nad niewerbalnymi (ok. 35% – 8%), frekwencją zdań rozwiniętych – ok. 33%, nierozwiniętych – ok. 2%, równoważników zdań – ok. 5%, zawiadomień – ok. 3%. Znamioną cechą jest także frekwencja wykrzykników na poziomie 0%, co należy tłumaczyć jako brak występowania wykrzykników w pobranej próbie 2000 wypowiedzi, niekoniecznie zaś w całych reportażach.

Tabela 2. Procentowa frekwencja wypowiedzi pojedynczych i złożonych w XXI-wiecznym polskim reportażu książkowym⁸

XXI-wieczny reportaż	Wyp. werbalne		Wyp. niewerbalne			Wyp. poj. ogółem	Wyp. zł. ogółem
	zd. rozw.	zd. nierozw.	rów. zdań	zawiad.	wykrzyk.		
„Zabójca z miasta moreli. Reportaże z Turcji”	48,0%	6,5%	4,5%	5,0%	0,0%	64,0%	36,0%
„Abchazja”	36,0%	3,0%	9,0%	8,0%	0,0%	56,0%	44,0%
„Dom nad rzeką Loes”	36,5%	4,0%	4,5%	2,0%	0,0%	47,0%	53,0%
„Krasnojarsk zero”	31,5%	3,5%	7,5%	3,5%	0,0%	46,0%	54,0%
„Czwarty pożar Teheranu”	33,5%	1,5%	6,5%	2,0%	0,0%	43,5%	56,5%
„Wielki przyływ”	27,0%	3,0%	6,0%	4,0%	0,0%	40,0%	60,0%
„Dryland”	29,5%	1,0%	4,0%	0,5%	0,0%	35,0%	65,0%
„Dybuk. Opowieść o nieważności świata”	28,0%	1,0%	3,0%	1,5%	0,0%	33,5%	66,5%
„Oko świata. Od Konstantynopola do Stambułu”	27,5%	0,0%	0,5%	3,5%	0,0%	31,5%	68,5%
„Ziarno i krew. Podróż śladami bliskowschodnich chrześcijan”	29,0%	0,5%	1,0%	0,5%	0,0%	31,0%	69,0%
ŚREDNIA	32,7%	2,4%	4,7%	3,1%	0,0%	42,8%	57,3%

Źródło: opracowanie własne.

⁸ Tabela została uporządkowana od najmniejszej do największej frekwencji wypowiedzi złożonych, które stanowią przewagę w XXI-wiecznym stylu reportażowym.

Pierwszą cechą charakterystyczną dla XXI-wiecznego reportażu jest tendencja do komplikacji struktur syntaktycznych, która przejawia się przewagą wypowiedzeń złożonych nad wypowiedzeniami pojedynczymi (ok. 57% – 43%). Najmniej konstrukcji złożonych występuje w tekście „Zabójca z miasta moreli” (36%), najwięcej zaś w powieściach reportażowych „Dybuk” (66,5%), „Oko świata” (68,5%), „Ziarno i krew” (69%). Ta komplikacja struktur syntaktycznych łączy się ze znaczną intelektualizacją składni i realizuje się w postaci wysokiej frekwencji wypowiedzeń parataktycznych, hipotaktycznych oraz hipotaktyczno-parataktycznych:

Partery kilkupiętrowych murowanych domów wypełniają magazyny, w których piętrzą się stopy odpadów. Mimo wigilii, najważniejszego święta koptyjskiego, ludzie ciągle je czyszczą i sortują. [...] Gdzieś tam pracują maszyny zamieniające plastikowe torby i opakowania w pulpę, którą potem śmieciarze sprzedają poważnym producentom w całym kraju. (Rosiak 2015, s. 264)

Perca poznaliśmy wiosną 2013 roku podczas dokumentacji, którą odbywaliśmy przy grobie Nachmana z naszym koproducentem z Kijowa Giennadijem i ukraińskim operatorem nazywanym przez wszystkich Stefanem, choć naprawdę ma na imię Serhij. Stefan miał potem pomagać Jackowi podczas najbardziej skomplikowanych zdjęć, dlatego zależało nam na jego udziale w dokumentacji. (Kopczyński, Sajewicz 2017, s. 131)

Na pomnik chłopaków, którzy zginęli w ATO, Giena oddałby całą swoją pensję. Taki pomnik mógłby stanąć w miejscu Lenina zburzonego w 1991 roku, gdyby wcześniej nie postawiono tam pomnika Antona Turczanowicza – twórcy rosyjskiej kuchni polowej. Z Lenina czasem się podśmiewano, bo wyciągniętą ręką wskazywał kawiarnię Południowy Boh i znajdujący się za nią dawny dom publiczny. (Kopczyński, Sajewicz 2017, s. 171)

W powyższych fragmentach wypowiedzenia złożone pełnią różne funkcje stylistyczne. Struktury złożone w tekście Dariusza Rosiaka służą deskrypcji, opisowi zjawiska recyklingu, mającego miejsce na przedmieściach Kairu. W reportażu Krzysztofa Kopczyńskiego i Anny Sajewicz zaś realizują stylistyczną funkcję sprawozdawczości (za ich pomocą reporter relacjonuje proces zdobywania materiału do reportażu) oraz eksplikacji (wyjaśniają skomplikowany wątek społeczno-polityczny związany z pomnikiem Lenina).

Drugim wyróżnikiem współczesnego polskiego reportażu książkowego jest słaba emocjonalizacja. Z badanej próby 2000 wypowiedzeń wynika, że we współczesnym polskim reportażu książkowym nie występują wykrzyknienia, o czym świadczy ich frekwencja na poziomie 0% w badanych tekstach reportażowych. Należy jednak mieć na uwadze, że zjawisko to może także wynikać ze specyfiki pobranego materiału. Niemniej w analizowanych reportażach notuje się inne wykładniki emocjonalizacji, jakimi są:

- eksclamacja, np. „Wolne żarty!” (Górecki 2013, s. 62), „Nie!” (Janiszewski 2014, s. 34), „Będzie uczył Języka!” (Janiszewski 2014, s. 110);
- pytania retoryczne, np. „Żeby strzelać do policji z własnego mieszkania?” (Kęskrawiec 2010, s. 8), „Czy wszyscy przyszedli tu demonstrować poparcie dla Musawiego, kandydata reformistów?” (Kęskrawiec 2010, s. 18), „Areszt domowy? Jak w tych dniach wysiedzieć w domu?” (Kęskrawiec 2010, s. 43);
- niedopowiedzenia, np.: „Coś się...” (Górecki 2013, s. 11), „Gruzja w NATO...” (Górecki 2013, s. 74), „Tłumaczy, że jest lekarzem, że jedzie... wolontariat...” (Janiszewski 2014, s. 16).

Kolejnym wyróżnikiem XXI-wiecznego stylu reportażowego – podobnie jak w przypadku tekstów dokumentarnych z XX wieku – jest werbalny charakter składni, np.:

Wstają, gdy miasto jeszcze się bawi. Wkładają granatowe spodnie, buty traperki i T-shirty z emblematem miasta, które ich zatrudnia. Biorą zestawy do ratowania życia, podstawowe leki, ciepłe ubrania. (Szablowski 2010, s. 139)

Adele zapewnia, że na Lampedusie nie można zabłądzić. Do poliambulatorium trzeba iść lekko pod górkę, do skrzyżowania, potem tak, jak prowadzi główna ulica, aż po prawej zobaczą szpital. (Mikołajewski 2015, s. 17)

Porządkuję moskiewskie notatki. Znowu ciekawa uwaga dyplomaty M. o tym, że ranga kaukaskich cały czas się zwiększa, eskaluje. [...] Tak, jakby gmina czy powiat wypowiedziały posłuszeństwo województwu. (Górecki 2013, s. 52)

Zastosowane orzeczenia można pogrupować zgodnie z kategoriami wykonywanych czynności (*bawi się, biorą, eskaluje, porządkuję, wkładają, wypowiedziały, zapewnia, zatrudnia, zobaczą, zwiększa się*) oraz ruchu/przemieszczania się (*nie można zabłądzić, prowadzi, trzeba iść, wstają*). Orzeczenia zdecydowanie wpływają na żywe tempo działania, często ułatwiają sprawozdawanie relacji z określonych wydarzeń.

Ostatnią cechą charakterystyczną dla najnowszego reportażu książkowego jest występowanie wypowiedzeń parentetycznych, a tym samym tendencja do eksplikacji. Za przykłady tego typu struktur mogą posłużyć poniższe wypowiedzenia:

Wilson (tak zwracali się do szczupłego oficera) nas eskortuje. (Piskała 2014, s. 14)

Symbol Somalijszczyków i Erytrejszczyków służących we włoskich wojskach kolonialnych (Regio Corpo Truppe Coloniali). (Piskała 2014, s. 21)

Gabeire Farah służył wówczas pod dowództwem księcia D'Aosty (Amedeo di Savoia-Aosta) aż do włoskiej kapitulacji. (Piskała 2014, s. 21)

Tam z karty mogła wybrać *salade de saison d'artichauts a l'orientale* (płat turc), a na deser zarówno *glace internationale*, jak i bardziej swojski pudding a la d'Orleans (menu jednego z przyjęć podaje *Journal de Moniteur Orientale* z 7 maja 1900 roku). (Cegielski 2009, s. 24)

Choć on sam chronił inne religie (między innymi prawosławie); w krajach słowiańskich Konstantynopol znany był pod nazwą Carogród. (Cegielski 2009, s. 27)

Jak widać, za pomocą konstrukcji nawiasowych reporter podaje czytelnikowi dodatkowe informacje dotyczące określonych nazw osobowych („Ame deo di Sa vo ia-Aosta”) czy zbiorowych („Regio Corpo Truppe Coloniali”), a także okoliczności towarzyszących („menu jednego z przyjęć podaje *Journal de Moniteur Orientale* z 7 maja 1900 roku”).

Biorąc pod uwagę powyższą analizę, należy zauważyć, że płaszczyzna syntaktyczna XXI-wiecznego reportażu książkowego cechuje się:

- tendencją do komplikacji struktur syntaktycznych, intelektualizacji składni poprzez używanie struktur złożonych (przewaga wypowiedzi złożonych nad pojedynczymi: ok. 57% – 43%), pełniących stylistyczną funkcję eksplicacji;
- słabą emocjonalizacją składni (frekwencja wykrzyknień wynosi 0%);
- werbalnym charakterem składni, wpływającym na żywe tempo działania i relacjonowanie zdarzeń, czemu służy wykorzystywanie czasowników z grupy czynności i ruchu/przemieszczania się;
- występowaniem zdań parentetycznych, służących objaśnianiu nieznanych nazw osobowych czy okoliczności towarzyszących.

Podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania, należy zwrócić uwagę na kilka ważnych kwestii dotyczących kierunku ewolucji składni reportażowej na przestrzeni XX i XXI wieku.

Po pierwsze, nastąpiła istotna zmiana – ze skłonności do upraszczania struktur składniowych, aż do ich komplikacji. Reportaże XX-wieczne charakteryzowały się przewagą wypowiedzi pojedynczych nad złożonymi (ok. 52% – 48%), w tym frekwencją wypowiedzi werbalnych sięgającą 44% oraz niewerbalnych w wysokości 8%. Natomiast teksty reportażowe XXI wieku cechują się przewagą wypowiedzi złożonych nad pojedynczymi (ok. 57% – 43%), w tym frekwencją wypowiedzi werbalnych na poziomie 35% oraz niewerbalnych – 8%.

Po drugie, w płaszczyźnie diachronicznej uwidacznia się wzrost intelektualizacji składni, wiodący od frekwencji wypowiedzi złożonych wynoszącej 48% w tekstach XX-wiecznych, aż po frekwencję równą 57% w najnowszych polskich reportażach książkowych. Oznacza to, że początkowo w XX wieku reportaże książkowe miały na celu przede wszystkim zdawanie relacji z minionych wydarzeń, tak jak

w powieściach XX-wiecznych Marka Nowakowskiego. Później jednak w XXI wieku za pomocą wypowiedzeń parataktycznych, hipotaktycznych oraz hipotaktyczno-parataktycznych we współczesnych tekstach reportażowych zaczęły uwidaczniać się ważne funkcje stylistyczne eksplikacji i deskrypcji, np. w tekście „Dybuk” Krzysztofa Kopczyńskiego i Anny Sajewicz.

Oprócz wymienionych tendencji do komplikacji struktur składniowych oraz intelektualizacji składni, warto także wymienić elementy językowe, takie jak słaba emocjonalizacja, werbalny charakter składni oraz skłonność do eksplikacji, które pozostają niezmiennie niezależnie od daty powstania określonego reportażu książkowego. Zarówno w reportażach XX-wiecznych, jak i XXI-wiecznych występuje słaba emocjonalizacja – widoczny jest spadek frekwencji z 0,4% w składni XX-wiecznych reportażów do 0,0% w XXI-wiecznych tekstach dokumentarnych, co może świadczyć o tym, że wykładniki emocjonalizacji zostały przesunięte ze struktur wykrzyknieniowych na eksklamację, pytania retoryczne i niedopowiedzenia. Werbalna składnia wiąże się z wykorzystywaniem czasowników z grup semantycznych mowy, czynności i ruchu wpływających na relacjonowanie oraz skupianie uwagi czytelnika na przebiegu zdarzeń. Natomiast eksplikacja dotyczy w głównej mierze korzystania z wypowiedzeń parentetycznych, przedstawiających nawiasowe uwagi reportera, pełniących stylistyczną funkcję eksplikacji, objaśniających nieznaną terminologię, nazwy osobowe, zbiorowe czy okoliczności towarzyszące.

Należy podkreślić, że wyniki badań przedstawione w niniejszym szkicu zawierają zaledwie pewien zarys kierunku ewolucji składni reportażowej, który stanowi podstawę do dalszych badań, nie wyczerpuje tym samym tematu w całości.

Bibliografia podmiotowa

- Cegielski M. (2009). *Oko świata. Od Konstantynopola do Stambułu*. Warszawa.
- Czapski J. (1949). *Na nieludzkiej ziemi*. Paryż.
- Gojawczyńska P. (1945). *Krata*. Warszawa.
- Górecki W. (2013). *Abchazja. Wołowiec*.
- Herling-Grudziński G. (1953). *Inny świat*. Londyn.
- Janiszewski M. (2014). *Dom nad rzeką Loes*. Wołowiec.
- Jastrzębski B., Morawiecki J. (2012). *Krasnojarsk zero*. Warszawa.
- Kęskrawiec M. (2010). *Czwarty pożar Teheranu*. Warszawa.
- Kopczyński K., Sajewicz A. (2017). *Dybuk. Opowieść o nieważności świata*. Warszawa.
- Mikołajewski J. (2015). *Wielki przyptyw*. Warszawa.
- Nowakowski M. (1982). *Raport o stanie wojennym*. Białystok.
- Nowakowski M. (1998). *Karnawał i post*. Warszawa.
- Piskała K. (2014). *Dryland*. Warszawa.
- Rosiak D. (2015). *Ziarno i krew. Podróż śladami bliskowschodnich chrześcijan*. Wołowiec.
- Szablowski W. (2010). *Zabójca z miasta moreli. Reportaże z Turcji*. Wołowiec.
- Szczepański J. (1986). *Kadencja*. Kraków.
- Szmaglewska S. (1945). *Dymy nad Birkenau*. Warszawa.

Bibliografia przedmiotowa

- Jaroszak Z. (2003). Składnia i styl wypracowań licealistów. Słupsk.
- Jodłowski S. (1976). Podstawy polskiej składni. Warszawa.
- Karolak S. (1999). Grupa werbalna. W: K. Polański (red.). Encyklopedia językoznawstwa ogólnego (s. 229–230). Wrocław.
- Klemensiewicz Z. (1969). Zarys składni polskiej. Warszawa.
- Klemensiewicz Z. (1982). Problematyka składniowej interpretacji stylu. W: A. Kałowska (red.). Składnia, stylistyka, pedagogika językowa. Wybór prac (s. 433–496). Warszawa.
- Kniaginina M. (1970). Właściwości stylistyczno-składniowe wiadomości prasowych, komentarza i reportażu. *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 2 (44), s. 27–40.
- Kniaginina M., Pisarek W. (1966). Język wiadomości prasowych. Kraków.
- Kniaginina M., Pisarek W. (1969). Wyrazy i zdania reportażu. Kraków.
- Litwin J. (1989). Język i styl polskiego reportażu (na materiale z lat 1945–1975). Rzeszów.
- Mikołajczak S. (1990). Składnia tekstów naukowych. Dyscypliny humanistyczne. Poznań.
- Okopień-Sławińska A. (1988). Eksklamacja. W: M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński. Słownik terminów literackich (s. 113). Wrocław.
- Ostaszewska D. (2005). Przeobrażenia składni jako wyznacznik tendencji nowatorskich w prozie artystycznej drugiej połowy XX wieku. Katowice.
- Ostrowska K. (2019). „Dybuk. Opowieść o nieważności świata” Krzysztofa Kopiczyńskiego i Anny Sajewicz jako reportaż naukowy. *Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach*, nr 34, s. 159–171.
- Ostrowska K. (2020a). Individual Features in the Contemporary Polish Reportage: A Syntactic and Stylistic Study on the Basis of “Zabójca z miasta moreli: reportaż z Turcji” by Witold Szablowski. *Półrocznik Językoznawczy Tertium*, vol. 5 (2), s. 31–47.
- Ostrowska K. (2020b). Radical Communication Style of Contemporary Polish Reportage (on the Basis of *Abchazja* by Wojciech Górecki). *Półrocznik Językoznawczy Tertium*, vol. 5 (1), s. 18–34.
- Ostrowska K. (2020c). Stylistyczne wyróżniki reportażu Marka Nowakowskiego pt. *Raport o stanie wojennym*. W: K. Ostrowska (red.). W kręgu reportażu (s. 115–126). Kielce.
- Rejter A. (2000). Kształtowanie się gatunku reportażu podróżniczego w perspektywie stylistycznej i pragmatycznej. Katowice.
- Ruszkowski M. (1997). Główne tendencje syntaktyczne w polskiej prozie artystycznej dwudziestolecia międzywojennego. Kielce.
- Ruszkowski M. (2004). Statystyka w badaniach stylistyczno-składniowych. Kielce.
- Rybka M. (2002). Zamieszkać w zdaniu. O składni tekstów poetyckich Czesława Miłosza. Poznań.
- Rybka M. (2004). O emocjonalności składni tekstów poetyckich Czesława Miłosza. W: K. Wojtczuk, A. Wierzbicka (red.). Funkcja emocjonalna jednostek językowych i tekstowych (s. 189–199). Siedlce.
- Zagórski Z. (1994). O sposobach badania składni i stylu tekstów. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza*, nr 1 (21), s. 9–32.

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie kierunku ewolucji składni reportażowej oraz głównych tendencji syntaktycznych na podstawie polskich reportaży książkowych z XX i XXI wieku. Bazę materiałową XX-wiecznych reportaży stanowią takie teksty dokumentarne, jak: „Dymy nad Birkenau” Szmaglewskiej, „Krata” Gojawczyńskiej, „Na nieludzkiej ziemi” Czapskiego, „Inny świat” Herlinga-Grudzińskiego, „Raport o stanie wojennym” i „Karnawał i post” Nowakowskiego oraz „Kadencja” Szczepańskiego. Natomiast do korpusu najnowszych polskich reportaży książkowych z XXI wieku zalicza się: „Oko świata. Od Konstantynopola do Stambułu” Cegielskiego, „Zabójcę z miasta moreli. Reportaże z Turcji” Szablowskiego, „Czwarty pożar Teheranu” Kęskrawca, „Krasnojarsk zero” Jastrzębskiego i Morawieckiego, „Abchazję” Góreckiego, „Dom nad rzeką Loes” Janiszewskiego, „Dryland” Piskały, „Wielki przyptyw” Mikołajewskiego, „Ziarno i krew. Podróż śladami bliskowschodnich chrześcijan” Rosiaka, „Dybuk. Opowieść o nieważności świata” Kopczyńskiego i Sajewicz. Porównywalność wyników badań została zapewniona dzięki zastosowaniu postulatów ilościowo-jakościowej metodologii. W artykule posłużono się metodą reprezentacyjną (dokonano wyboru 200 wypowiedzi z każdego tekstu), metodą tradycyjnej analizy składniowej (bazującej na osiągnięciach Jodłowskiego), metodą kwantytatywną (wykorzystującą średnią arytmetyczną), metodą porównawczą (służącą analizie frekwencji wypowiedzi pojedynczych oraz złożonych). Analiza materiału badawczego pozwoliła na zaprezentowanie tendencji syntaktycznych, takich jak: skłonność do komplikacji struktur syntaktycznych, wzrost intelektualizacji składni, słabsza emocjonalizacja, werbalny charakter składni oraz skłonność do eksplikacji.

Słowa kluczowe: reportaż książkowy, reportaż XX-wieczny, reportaż XXI-wieczny, ewolucja składni.